

NÆRDEMOKRATI

11 EKSEMPLER PÅ NÆRDEMOKRATI I DE DANSKE KOMMUNER

INDENRIGS- OG SOCIALMINISTERIET

INDHOLD

BALLERUP KOMMUNE: NÆRDEMOKRATI ER ET FÆLLES ANSVAR	4
ODENSE KOMMUNE: BORGERPANELET ER ET GODT PEJLEMÆRKE	6
MORSØ KOMMUNE: KODEKS FOR BORGERNE SKAL STYRKE DIALOGEN PÅ MORS.....	8
SVENDBORG KOMMUNE: DIALOG PÅ BORGERNES PRÆMISSER	11
HOLBÆK KOMMUNE: LOKALDEMOKRATI I PRAKSIS	14
HEDENSTED KOMMUNE: LOKALRÅDENE ER POLITIKERNES RODNET	16
NÆSTVED KOMMUNE: LAND OG BY KNYTTES SAMMEN.....	18
VEJLE KOMMUNE: TAG AFSÆT I BORGERNES EGNE RESSOURCER	20
ODDER KOMMUNE: DIGITAL BORGERINDDRAGELSE VIRKER I ODDER	23
ESBJERG KOMMUNE: FRIVILLIGHEDSPOLITIK HJÆLPER SÅRBARE BORGERE I ESBJERG	26
GRIBSKOV KOMMUNE: HÅNDBOG VISER VEJ FOR BORGERINDDRAGELSE I GRIBSKOV	28

FORORD

Et godt nærdemokrati kan ikke styres centralt fra. Det skal udspringe og spire gennem lokalt engagement og lokale ideer, og fra dem som har fingrene nede i den lokale muld.

Nærdemokratiet skal formes af dem, som har beslutningerne tæt på, og der skal være plads til variation og inspiration. Der skal kunne tages hensyn til de mange lokale forskelle, som landets 98 kommuner heldigvis også byder på.

De 11 eksempler, Indenrigs- og Socialministeriet og KL i fællesskab har fundet og fremhævet i denne publikation, er fremragende eksempler på dette.

Eksemplerne er vidt forskellige og spænder fra frivilligheds-politikker for samarbejdet med sociale foreninger, strategier for borgerinddragelse og lokaldemokrati, udvikling af borgerinddragelse gennem borgermøder og anvendelsen af lokalråd, til de mere konkrete eksempler som uddannelse af udviklingsagenter, nedsættelse af lokaludvalg, elektroniske borgerpaneler og tv-transmittering af byrådsmøder på nettet, formulering af kodeks for borgerne i kommunen og udarbejdelse og brug af en håndbog for borgerinddragelse.

De valgte eksempler dækker langt fra alle de gode tiltag, der findes ude i kommunerne, men de viser en alsidighed og et engagement i arbejdet med nærdemokratiet. De bekræfter samtidig, at nærdemokratiet står højt på dagsordenen i mange kommuner, og at kommunerne har taget udfordringen op og arbejder målrettet med at få nærdemokratiet til fortsat at udvikle sig.

Det er vores håb, at eksemplerne kan være til inspiration for alle, der arbejder med nærdemokrati i kommunerne.

Erik Fabrin og Karen Ellemann

NÆRDEMOKRATI ER ET FÆLLES ANSVAR

BALLERUP KOMMUNE HAR SØSAT EN STRATEGI FOR NÆRDEMOKRATI OG BORGERINDDRAGELSE, DER FÅR DIREKTE INDFLYDELSE PÅ KOMMUNENS MÅDE AT TRÆFFE POLITISKE BESLUTNINGER PÅ

Af Søren Peder Sørensen

En målrettet kommunikation. Fokus på inddragelse af grupper, som let overses. En reel og åben beslutningsproces. Det er nogle af de hovedpunkter, som indgår i resultaterne fra den store borgerhøring, som Ballerup kommunalbestyrelse i samarbejde med Teknologirådet gennemførte i februar 2008. En hel dag arbejdede borgere og politikere med, hvordan man styrker nærdemokrati og borgerinddragelse. I dag er kommunalbestyrelsen i fuld gang med at implementere nogle af de over 50 forslag, som er blevet formuleret. Konkret betyder det, at kommunen indfører en fast procedure for, hvordan borgerne kan blive inddraget, når der skal udformes nye politikker i kommunen. I hvert enkelt tilfælde skal der tages politisk stilling til, hvordan formen for borgerinddragelsen skal være, og hvilke borgere der skal høres.

- Det sker jo, at vi ikke får spurgt folk, selvom vi har et ønske om at inddrage borgerne. Derfor er det vigtigt, at vi med strategien sikrer os, at det ikke kikser. Der skal være en fast procedure. Jeg mener, at der i alt, hvad vi foretager os, skal være en plan for, hvordan borgerne inddrages, siger borgmester Ove E. Dalgaard (S).

Andet end et kundeforhold

Ballerup Kommune har mange års tradition for at inddrage råd, bestyrelser, foreninger og erhvervsliv i forbindelse med

den politiske beslutningsproces. Den nye strategi rækker videre, da den sætter fokus på at inddrage den enkelte borger.

- Borgerne kan bidrage med lokal viden, som beslutningstagerne har brug for at kende til for at træffe gode beslutninger, fortæller stadsarkitekt Anne-Gitte Hjort, der er én af tovholderne i nærdemokratiprojektet.

- Det rækker ud over et kundeagtigt forhold, hvor kommunen yder servicetilbud. Her handler det om at inddrage borgeren som medborger – ikke som enkeltperson eller som bruger af de kommunale ydelser. Vi opfordrer til, at borgeren bidrager med et samfundsansvar, med tanke for helheden. Vores strategi er så at sige at få borgeren ud af busken, siger hun.

Forvaltningen og kommunalbestyrelsen forpligtes på i hvert enkelt tilfælde at overveje, hvem man skal høre. Og hvor man skal tage hensyn til, hvordan man kommer i dialog med grupper af borgere, som er relevante, men som ikke selv henvender sig. Det rejser en række spørgsmål om kommunikation.

Inviterer man til en dialog, har det større effekt at sende et personligt brev til en borger end at indrykke en fælles annonce i for eksempel Ballerup Bladet. Desuden indgår oprettelsen af en nærdemokratiportal på kommunens hjemmeside som en vigtig faktor. Her kan man gøre brug af interaktive funktioner som blogs og afstemninger.

- Vi har jo tradition for at indkalde til borgermøder, men ofte

BORGERINDDRAGELSE I BALLERUP

Indbyggertal i Ballerup Kommune:
47.398 (1.1. 2009)

Til grund for forslaget ligger ”Borgernes Idékatalog”, hvor 36 udfordringer for at kunne udvikle nærdemokratiet i kommunen er formuleret, foruden 51 konkrete forslag til at tackle disse udfordringer.

Ballerup Kommunes nærdemokratiportal:
<http://www.ballerup.dk/get/31739.html>

Mere end 100 borgere deltog i Ballerups borgerhøring om nærdemokrati lørdag d. 2. februar 2008 på KDAS i Skovlunde.

Foto: Jesper Ludvigsen

ser vi, at det er de lidt ældre aldersgrupper, der møder op, mens vi har svært ved at nå de unge og de travle børnefamilier. Hertil kommer andre barrierer, for eksempel sprogproblemer i forhold til indvandrergupper, erkender Anne-Gitte Hjort.

Gennemsigtighed

Et af resultaterne fra den store borgerhøring er, at inddragelsen af borgerne skal ske tidligt i den politiske beslutningsproces, og den skal være reel. Et af kravene er, at der skal ske en opfølgning og tilbagemelding om sagens videre forløb til deltagerne i en inddragelsesproces.

Borgernes bidrag til debatten skal så vidt muligt være aflæselige og genkendelige, enten direkte i beslutningernes indhold eller i et forord, en dagsordenstekst eller lignende, hvor der gøres rede for de politiske valg og prioriteringer, der ligger til grund for den endelige beslutning.

”Kommunikationen skal være åben og professionel. Kommunikationsformen skal tilpasses formålet og vil være forskellig, alt efter om formålet eksempelvis er at informere eller at gå i dialog med borgerne. I kommunikationen skal det altid overvejes, hvordan man når målgruppen: Skal der kommunikeres via særlige medier, kontaktpersoner eller andet”, hedder det i ”Strategi for Nærdemokrati”.

Nu gælder det så om at føre de mange ideer og visioner ud i livet. En stor opgave venter for kommunens ansatte, der skal implementere borgerinddragelsen i kommunens hverdag. Der arbejdes blandt andet med en værktøjskasse, som skal være en hjælp til at gennemføre forskellige proces- og mødetyper.

– Det er en svær øvelse at implementere denne tankegang. Det kræver en lang proces, hvor vi alle skal vænne os til formen. Men Strategi for Nærdemokrati kan være et redskab til at sikre kontinuiteten, så traditionen for dialog og inddragelse videreføres og udvikles, siger Anne-Gitte Hjort.

Eller som kommunaldirektør Anders Agger udtrykte det på borgerhøringen i februar:

– Det repræsentative demokrati kan ikke alene sikre engagement og fælles ansvar i hverken store eller små fællesskaber. Derfor bruger vi borgerinddragelse som et redskab. Men redskabet skal bruges med omtanke. ■

BORGERPANELET ER ET GODT PEJLEMÆRKE

ODENSE KOMMUNE HAR GODE ERFARINGER MED ET ELEKTRONISK BORGERPANEL, NÅR KOMMUNEN SKAL HAVE SIN POLITIK I HØRING. EN MEGET HØJ DELTAGELSE IMPONERER BORGMESTEREN

Af Søren Peder Sørensen

I Odense er brugen af et elektronisk borgerpanel et vigtigt element i kommunens politik om øget borgerinddragelse. Og de foreløbige erfaringer ser lovende ud.

Første gang, borgerpanelet blev spurgt, var i marts 2008, da det skulle forholde sig til en række spørgsmål i forbindelse med byrådets visionsforslag "At lege er at leve".

Et repræsentativt udvalg på 1.614 borgere blev spurgt, og af dem svarede 85 procent tilbage med bud på, hvordan Odense skal være som by.

– Det digitale borgerpanel skal gøre det lettere for kommunen at danne sig et indtryk af borgernes holdninger på en række forskellige områder, siger projektleder og branding-konsulent Rune Bager, der sammen med projektleder Martin Petersen har udviklet borgerpanelet i samarbejde med konsulentfirmaet Enalyzer.

– Til forskel fra en meningsmåling kan den bruges til mere åbne besvarelser, hvor borgeren uddyber, hvad han eller hun mener. Derved kan der dukke nye holdninger og synspunkter op i debatten, siger han.

I 2008 er der indtil videre gennemført tre undersøgelser, nemlig den om visionsforslaget, én om kommunens miljøpolitik og én om de trafikale forhold i midtbyen. Den fjerde undersøgelse beskæftiger sig med bosætningsmønstret i kommunen.

At lege og leve

Borgerpanelets svar giver en række vigtige pejlemærker for politikerne om, hvad de skal prioritere. Eksempelvis viste visionsdelen, at knap 70 procent var enige i, at sloganet "At lege er at leve" er et godt mål at have for en by. De oplever, at læring og udvikling gennem leg er en positiv ting, men også

fordi de mener, at det skaber udvikling og nytænkning.

Omvendt gav kritikerne i borgerpanelet udtryk for, at sloganet var ukonkret og useriøst. Én anførte, at "en vision skaber ingenting, en by skaber ingenting, det gør individerne, som bor i samfundet".

I undersøgelsen om miljøpolitikken, hvor 65 procent af de 1.900 inviterede borgere deltog, pegede et flertal på, at kommunen skal satse på at blive landets grønneste storby. Desuden står vedvarende energi og styrkelse af den kollektive trafik højt på borgernes ønskeliste.

Netværk i boligområder

Det elektroniske borgerpanel er en vigtig brik i den politik om øget borgerinddragelse, som Odense Byråd vedtog i juni 2007. Overordnet bygger politikken på, at den skal styrke kommunikationen mellem borgere og politikere og udbygge borgernes og lokalområdernes mulighed for at få større indflydelse på egne forhold. Desuden skal den ses i tæt sammenhæng med en række andre indsatser, for eksempel informations- og kommunikationspolitik, it-udvikling og sundhedspolitik.

Konkret har man øget borgerinddragelsen i relation til en formuleret frivillighedspolitik. I lokalområderne er der planer om at oprette styringsnetværk, og man er i færd med at afsøge mulighederne herfor i et enkelt boligområde. Hertil kommer, at borgerinddragelsen knyttes til en række tiltag, der er taget for at forbedre de udsatte gruppers tilværelse i Odense.

Borgeren er parat

Borgmester Jan Boye (K) betragter borgerpanelet som et godt supplement til kommunens øvrige tiltag om at inddrage

borgerne, blandt andet borger- og debatmøder.

– Vi har konstateret, at interessen for de traditionelle offentlige møder har været dalende. I den sammenhæng betragter jeg borgerpanelet som helt uvurderligt, fordi man på en hurtig måde kan komme i kontakt med mange og få et fingerpeg om, hvilken retning vi politikere skal gå.

Jan Boye glæder sig over den store deltagelse i borgerpanelet og tilføjer:

– Borgeren er parat, når han og hun bliver spurgt. Det viser erfaringen. Samtidig indbyder panelet til, at man kan sidde derhjemme i dagligstuen og give sin mening til kende. For mange kan det bedre indpasses i en travl hverdag end at skulle hjemmefra om aftenen for at deltage i et borgermøde, siger han.

Borgmesteren understreger, at udfordringen nu er at udvikle processen og sikre, at alle forvaltninger gør brug af borgerpanelet, så det kommer til at indgå som et fast element i kommunens politik om øget borgerinddragelse.

Afgørende for borgerpanelets succes er, at kommunen er opmærksom på at tydeliggøre, hvor borgernes mening har givet konkret aftryk og resultater. Ifølge kommunens kommunikationschef, Mads Graves, gælder det i afrapporteringerne, men også i kommunikationen omkring det på blandt andet kommunens hjemmeside.

– Levedygtigheden af et sådant borgerpanel afhænger helt af, med hvor stor troværdighed vi kommunikerer borgernes svar, så de kan ses i forhold til de reelle beslutninger, politikerne træffer. Det kræver kommunikation, og naturligvis at vi rent faktisk gør det, siger Mads Graves. ■

I Odense er borgeren parat, når hun og han bliver spurgt. Det viser kommunens erfaring med et elektronisk borgerpanel – et vigtigt element i kommunens politik om øget borgerinddragelse.

Foto: Odense Kommune

BORGERINDDRAGELSE I ODENSE

Indbyggertal i Odense Kommune:
187.929 (1.1. 2009)

I august 2006 havde byrådet den første drøftelse om en borgerinddragelsespolitik. På et åbent borgermøde i oktober 2006 gav mere end 100 mennesker deres konkrete bud på øget borgerinddragelse. Efter en høringsrunde vedtog byrådet i juni 2007 forslaget til ny borgerinddragelse, der tager sigte på at styrke kommunikationen mellem politikere og borgere og at udbygge borgernes og lokalområdernes mulighed for at få større indflydelse på egne forhold.

Odense Kommunes borgerpanel:
<http://www.odense.dk/Topmenu/PolitikKommunen/Borgerpanel.aspx>

KODEKS FOR BORGERNE SKAL STYRKE DIALOGEN PÅ MORS

I MORSØ KOMMUNE HAR LANDDISTRIKTSRÅDET TAGET INITIATIV TIL AT FORMULERE ET KODEKS FOR GODT MEDBORGERSKAB. KODEKSET ER DET SIDSTE I EN RÆKKE PÅ I ALT FEM, DER SKAL HUSKE POLITIKERE, LEDERE, MELLEMLEDERE, MEDARBEJDERE OG NU OGSÅ BORGERE PÅ, AT ALLE MORSINGBOERNE HAR ET ANSVAR FOR AT BEVARE ET LEVENDE LOKALSAMFUND

Af Annemette Schultz Jørgensen

BORGERINDDRAGELSE I MORSØ

Indbyggertal i Morsø Kommune:
22.098 (1.1. 2009)

Projekt Kodeks for godt Medborgerskab har modtaget 230.000 kroner i støtte fra det daværende Indenrigs- og Sundhedsministeriums Landdistriktspulje og 288.000 kroner fra LAG Thy-Mors. Kommunen har selv givet 100.000 kroner og Landdistriktsrådet 75.000 kroner. Og endelig har BG-fonden/Bikubenfonden støttet med 62.500 kroner.

Følg projektet på
www.godtmedborgerskab.dk

Hvis man er morsingbo, så er der klare forventninger om, hvordan man skal optræde i lokalsamfundet og over for hinanden. Et nyt Kodeks for godt medborgerskab skal minde borgerne om, at de alle skal tage del i udviklingen i kommunen.

Foto: Bo Lehm Nielsen/Morsø Folkeblad.

Som det første af sin slags i Danmark samler Morsø Kommune borgere og lokale foreninger om at formulere et Kodeks for godt Medborgerskab. Kodekset vil tage form af en række hensigtsklæringer formuleret af borgerne til borgerne, og det skal være med til at fastholde en aktiv og demokratisk dialog på øen.

– Vi udgør et tyndt befolket område, men har altid været vant til, at borgerne tog aktiv del i lokaludviklingen. Men nu begynder vi at mærke, at lysten til at gå ind i foreninger og arbejde aktivt i lokalområdet er faldende. Og det er farligt for et øsamfund som Mors. Kodekset skal være med til at minde os om, at vi alle sammen skal tage del i udviklingen i kommunen, hvis den skal bestå, siger Keld Andersen, som er formand for Landdistriktsrådet.

Han er en af initiativtagerne til Kodeks for godt Medborgerskab, som bliver til i samarbejde med Morsø Kommune og Ungdomsskolen på Mors.

– For mig er dialogen og den demokratiske samtale noget af det vigtigste for sammenhængskraften i et lokalsamfund som vores. For mig er håbet derfor med dette projekt, at vi får nedfældet et katalog med en række borger til borger-anbefalinger om, hvordan vi gennem en god dialog kan styrke medborgerskabet og dermed som borgere og bestyrelsesmedlemmer i foreninger understøtte en positiv udvikling på Mors, siger Keld Andersen.

Cirklen er sluttet

Morsø Kommune søsatte i 2006 udviklingsprojektet Vision Morsø 2010, som blandt andet har udmøntet sig i formuleringen af indtil videre fire forskellige kodekser for henholdsvis god politisk ledelse, god topledelse, god mellemlidelse, godt medarbejderskab, og nu altså også et femte for godt medborgerskab.

– Med et Kodeks for godt Medborgerskab får vi sluttet cirklen i vores arbejde med at udvikle kodeks for alle i hele kommunen. Det betyder, at vi kommer til at have en rød tråd igennem hele vores samarbejde, fra det politiske niveau over det ledelsesmæssige, til medarbejderne og nu også til borgerne, siger kommunaldirektør i Morsø Kommune, Per Flemming Laursen. Han oplever det som en udfordring i arbejdet med borgerinddragelse, at borgerne og embedsmænd ofte opfatter tingene meget forskelligt. Embedsmændene mener på den ene side selv, at de gør et godt og effektivt stykke arbejde, mens borgerne på den anden side er ved at falde omkuld af utålmodighed. Derfor håber han, at processen med at formulere et kodeks for godt medborgerskab også kan bidrage til, at borgerne får afstemt deres forventninger til hinanden og ikke mindst tydeliggjort dem over for embedsmændene og politikerne i kommunen.

► KODEKS FOR BORGERNE SKAL STYRKE DIALOGEN PÅ MORS

Ingen klassiske møder

Konkret er der nedsat en styregruppe for projektet, som har indledt processen med at invitere 21 beboerforeninger og en række interesserede fra Nykøbing til at diskutere og komme med indspark til debatten. Resten af forløbet vil herefter foregå gennem en række stormøder, hvor alle indbyggere på Mors bliver inviteret til at diskutere forskellige overordnede temaer. Blandt andet: "Du bor i din naboby", "Det offentlige og borgeren", "Det gode liv og demokratiet" samt "Moderne Kommunikationsformer". Projektet blev officielt skudt i gang den 22. oktober 2008 med og af Erik Clausen i Nykøbings teatersal, og hele forløbet bliver fulgt af et filmhold, som efter hvert stormøde lægger resumeklip på en hjemmeside, oprettet til projektet. Til slut klippes en hel film sammen om det samlede projektforb.

– Processen er tilrettelagt omkring stormøder og temaer, og det, mener jeg, er godt. Det kommer ikke til at tage form af klassiske møder, hvor kommunen sidder for bordenden og dikterer indholdet, men mere som studiekredse, hvor borgerne sammen diskuterer den fælles kulturarv, vi har på Mors. Hvad er vores fælles historie, hvor er vi på vej hen, og hvilke store udfordringer har vi, hvis vi skal opretholde det lokale demokrati?, siger Per Flemming Laursen.

Godt og nødvendigt

Også borgmester Egon Pleidrup Poulsen (S) roser projektet og kalder det for både godt og nødvendigt for kommunes fortsatte udvikling.

– Kodeks for godt Medborgerskab skal ikke opfattes som en løftet pegefinger, som borgerne skal bruge over for hinanden eller vi politikere over for dem. Derimod ser jeg det som et sæt fælles hensigtserklæringer for borgerne, som siger noget om, at hvis man er morsingbo, så har vi altså nogle klare forventninger om, hvordan vi skal optræde i vores lokalsamfund og over for hinanden, for at vi kan føre det videre, siger borgmester Egon Pleidrup (S).

Den vurdering er Keld Andersen enig i. Han understreger, at Kodeks for godt Medborgerskab ikke kommer til at handle om offentlig opdragelse af borgerne, men om at give hinanden håndslag på nogle fælles nærdemokratiske ambitioner. Og han håber konkret, at det bliver et dokument, man kan tage frem én gang om året, for eksempel på en fælles demokrati-dag, hvor man med afsæt i kodeks kan diskutere, hvordan det så egentlig går med dialogen og med samtalen om den fælles udvikling og om nærdemokrati.

– Forhåbentlig kan det skærpe vores fælles opmærksomhed om, at det kræver noget af os alle sammen som borgere og som aktive medlemmer af foreninger at holde vores lokalsamfund i live, slutter Keld Andersen. ■

DIALOG PÅ BORGERNES PRÆMISSER

I SVENDBORG KOMMUNE HAR ET NÆRDEMOKRATIUDVALG SPURGT KOMMUNENS BORGERE, HVORDAN DE SELV SYNES, DEN FREMTIDIGE DIALOG MED KOMMUNALPOLITIKERNE SKAL FOREGÅ. DET ER DER FORELØBIGT KOMMET 19 DIALOGMØDER OG EN POLITIKERBLOG UD AF

► DIALOG PÅ BORGERNES PRÆMISSER

Af Annetette Schultz Jørgensen

– Fremtidens borgere vil høres og give deres mening til kende i langt flere spørgsmål end tidligere. Og som kommunalpolitikere kan vi lige så godt vænne os til at have langt mere fokus på borgerinddragelse. Her i Svendborg er vi startet med at spørge borgerne, hvordan de selv ønsker at blive inddraget, og hvordan vores dialog skal være. Det er der kommet 19 dialogmøder ud af i alle kommunens skoledistrikter. Resultatet er, at borgerne føler sig hørt, og at vi som politikere føler os mere på forkant med, hvad borgerne mener, inden vi træffer beslutninger, siger borgmester i Svendborg Kommune, Lars Erik Hornemann (V).

Det var i forbindelse med kommunalsammenlægningen mellem Svendborg Kommune og de tidligere Gudme og Egebjerg Kommuner, at byrådet i 2006 besluttede at sætte nærdemokratiet på dagsordenen og nedsætte et nærdemokratiudvalg. Nærdemokratiudvalget, der har syv kommunalpolitikere som medlemmer og borgmesteren som formand, skulle arbejde for en tættere dialog med borgerne – ikke mindst i kommunens yderområder. Men i stedet for på forhånd at lægge fast, hvordan den nye dialog i storkommunen skulle foregå, besluttede udvalget at spørge borgerne og lade dem sætte rammerne for den fremtidige dialog med kommunalpolitikere.

– Vi ønskede at skabe helt nye rammer for en god dialog i øjenhøjde. Men det, der føles som dialog i øjenhøjde for kommunalpolitikere, behøver ikke føles sådan for borgerne. Derfor ville vi have borgerne til at fortælle os, hvordan de mener, at dialogen skal foregå i fremtiden. Samtidig ville vi gerne have de menige borgere i tale og ikke, som så ofte, kun høre de lokale foreninger og organisationer. Derfor besluttede vi at gribe processen lidt anderledes an, fortæller chefkonsulent Hans Ibsen, der er sekretær for nærdemokratiudvalget.

Ambassadører

Hans Ibsen startede selv processen med en telefonundersøgelse blandt 30-40 lokale ildsjæle i Svendborg Kommune, som blev spurgt, om de var interesseret i en tættere dialog med kommunens politikere, hvordan den dialog i givet fald skulle foregå, og om de kunne tænke sig at deltage som ambassadører i processen.

Reaktionen var udpræget positiv og blev senere fulgt op af en middag for ambassadørerne, som hver især blev bedt om at finde tre til fire personer i deres bagland, som man også kunne invitere med i processen. Sammen med kommunens foreninger og organisationer fik alle herefter en invitation til et borgermøde, hvor borgerne selv skulle være med til at sætte præmisserne for, hvordan den fremtidige dialog med kommunalpolitikere skulle foregå.

– En stor del af diskussionen på det borgermøde handlede om at få folk til at sætte ord på, hvordan de opfatter deres lokalområde. For det er dér, dialogen skal tage sit afsæt. Vi fandt ud af, at mange opfatter skolerne som det primære samlingssted i lokalområderne og altså definerer deres lokale tilknytning til et område ud fra skolen. Derfor besluttede vi at lade skoledistrikterne danne rammen for kommunalpolitikernes møde med borgerne, fortæller Hans Ibsen.

På den baggrund gav borgere og kommunalpolitikere hinanden håndsleg på fremover at afholde dialogmøder i kommunens 19 skoledistrikter. I første omgang et til to møder i løbet af det første år og i fremtiden efter behov. Skolerne og lokalområderne arrangerer selv møderne og sætter selv dagsordenen for det, der skal diskuteres. Det første dialogmøde blev afholdt i midten af maj 2008. Det sidste blev afholdt i februar 2009, hvorefter det så er planen, at man starter forfra.

Én mund og to ører

– Vi har med det samme kunnet mærke, at det her er en god idé. Tonen og stemningen er anderledes end ved almindelige høringer. Der møder som regel 40-50 mennesker op, hvilket er rigtig mange, og der bliver virkelig talt i øjenhøjde. Politikernes slogan for de her møder er, at de har én mund og to ører, fordi de skal lytte dobbelt så meget, som de taler. Og det oplever jeg virkelig også, at de gør, siger Hans Ibsen.

Han fortæller, at dialogmøderne konkret også virker som øjenåbnere for politikere, som på de første møder blev bombarderet med trafikale spørgsmål om især cykelstier, hvor de selv havde regnet med at skulle tale om børnepasning.

– Det er utrolig godt med de dialogmøder. Vi får som politikere fanget nogle emner tidligt, så vi er mere på forkant

med de beslutninger, vi skal træffe, end vi var før. Vi finder ud af, hvad borgerne ser som de vigtigste problemstillinger i lokalområderne, inden vi træffer beslutninger, og det er da langt bedre end at finde ud af det bagefter, siger Lars Erik Hornemann.

For at kunne fortsætte den dialog, der igangsættes på dialogmøderne, besluttede nærdemokratiudvalget efter de første møder at oprette en portal, Svendborgbloggen, på kommunens hjemmeside, hvor borgerne i dag frit diskuterer videre, og hvor udvalgets medlemmer hver især har en blog. De syv medlemmer har siden fået undervisning i, hvordan man bedst holder gang i dialogen gennem blogging, og i dag lever diskussionerne efter møderne gerne videre elektronisk.

– Dialogen på dialogmøderne er kommet virkelig godt fra start, mens den på portalen stadig er i en læreproces. Både for borgerne og for politikerne. Men vi er sikre på, at den elektroniske debat giver mulighed for at holde liv i diskussionerne lidt længere, og derfor er den vigtig, slutter Hans Ibsen. ■

19 dialogmøder med borgerne i Svendborg Kommune gør, at borgerne føler sig hørt, og at politikerne er mere på forkant med, hvad borgerne mener. Det er borgerne, der sætter rammerne for den fremtidige dialog med kommunalpolitikere.

Foto: Thomas Larsen / Polfoto

BORGERINDDRAGELSE I SVENDBORG

Indbyggertal i Svendborg Kommune: 59.185 (1.1. 2009)

Svendborg Kommunes dialogmøder kan følges på kommunens særlige hjemmeside "Mit Svendborg" på: www.svendborgbloggen.dk
På samme site kan man følge med i politikernes blog.

LOKALDEMOKRATI I PRAKSIS

MANGFOLDIGHEDEN OG DISKUSSIONEN TRIVES I HOLBÆK KOMMUNE, HVOR MAN AFSØGER NYE VEJE I FORHOLD TIL LOKALDEMOKRATIET. UDGANGSPUNKTET ER EN SOLID POLITISK FORANKRING AF SAMARBEJDET MED LOKALOMRÅDERNE

Af Søren Peder Sørensen

Hvordan flytter man flere beslutninger tættere på borgerne, selv om der i fysisk forstand er blevet længere til rådhuset? Det var et af de centrale spørgsmål i forbindelse med sammenlægningen af de fem kommuner Holbæk, Jernløse, Svinninge, Tornved og Tølløse til det, som nu hedder Holbæk Kommune.

Udfordringerne er store i forhold til lokaldemokratiet, når man går fra 77 byrådsmedlemmer til 31 i en kommune, der arealmæssigt spænder vidt og dækker over en stor variation af selvstændigt bæredygtige lokalsamfund.

Løsningen blev dannelsen af et lokalt forum i hvert af de 17 lokalsamfund samt et for Holbæk By. Det særlige ved modellen er, at lokalforaene er nøje forbundet med det formelle politiske system og i dag fungerer som en integreret del af det.

– Det er vigtigt for os, at det ikke bliver en gentagelse af gamle dages sogneråd. Vi taler ikke om et repræsentativt demokrati. Det handler om, at enhver borger inviteres med til at gøre en indsats, når han eller hun finder, at der er et behov, siger borgmester Jørn Sørensen (R).

Politisk forankring

Den politiske forankring kommer til udtryk ved, at kommunen har etableret en politisk udvalgsstruktur med fem dialogudvalg, der varetager samarbejdet med lokalområderne. Dialogudvalgsformændene er også formænd for de fem stående udvalg. Og de kører efter en fastlagt køreplan, så hvert dialogudvalg besøger de samme tre til fire lokalområder inden for et år. Herefter skifter dialogudvalgene lokalområder, så borgerne indenfor en byrådsperiode møder samtlige byrådsmedlemmer, og byrådsmedlemmerne besøger alle 18 lokalområder.

Udvalgsformand Peter Sørensen (V), der er én af de fem politisk valgte dialogformænd siger:

– Specielt som formænd er vi forpligtet til at stå til rådighed for det lokalområde, som vi har fået udpeget. Ofte klares det via mail, men det hænder også, at vi må stille op til møder ud over de planlagte, siger han.

De lokale fora indgår som dialog- og høringspart i alle spørgsmål med relevans for lokalområderne.

På dialogmøder kan et hvilket som helst emne rejses. Der har

været en livlig debat om alt fra svinefarme, over placering af daginstitutioner og til planer om at nedlægge et antal "trinbræt" på togtruten mellem Holbæk og Nykøbing Sj. Trafiksikkerhed er et af de emner, som påkalder sig stor lokal opmærksomhed. Lokale trafikgrupper er blevet nedsat, og mange forslag er i spil om blandt andet at sikre børns skolevej, anlægge flere cykelstier og etablere foranstaltninger, der skal få bilister til at dæmpe farten. Ifølge direktør Lisbeth Moltzen oplever man en mangfoldighedseffekt, som både er en fordel og en udfordring. For grundideen er, at det, som er bedst i et lokalområde, ikke nødvendigvis er godt i et andet lokalområde.

Borgmester Jørn Sørensen siger, at den svære øvelse for byrådet bliver at skære igennem.

– På trafikområdet har vi forslag, der løber op i 80 millioner kroner, men vi har kun 10 millioner kroner at gøre godt for. Det skærper kvaliteten af de politiske argumenter, for vi bliver afkrævet svar på, hvorfor vi har valgt, som vi har gjort. Alligevel medfører en sådan proces, at vi kan træffe mere sikre politiske beslutninger, siger Jørn Sørensen.

Demokratisk kapital

Mens mangfoldigheden og diskussionen trives i landområderne, kniber det mere med lokaldemokratiet i Holbæk By med sine cirka 30.000 indbyggere.

Byrådet mente, at man kunne gøre som i lokalområderne på landet, men i dag må man erkende, at det at bo i en bydel ikke medfører, at man føler et fællesskab med andre i samme bydel.

– I øjeblikket eksperimenterer vi med, hvordan vi fanger interessen i byen. Et tema om at være barn og ung i Holbæk By er slået godt an. Ud af denne dialog er der faktisk kommet nyt fokus på arbejdet med integration, siger Lisbeth Moltzen. En anden mulighed for borgerinddragelse er netværkskontrakter, hvor ildsjæle og andre kan få økonomisk støtte til blandt andet at realisere aktiviteter, der henvender sig til børn, unge og ældre.

Jørn Sørensen, der har været formand for regeringens tænketank om nærdemokrati siger, at én af grundtankerne bag dannelsen af de lokale fora er at involvere den demokratiske kapital i lokalområdet, så menighedsråd, skolebestyrelser, idrætsforeninger og andre spiller sammen om at løse de opgaver, der er.

– Vi har som politikere været dygtige til at finde løsninger på ethvert problem, der opstod i et lokalområde og gøre det til et kommunalt projekt. Nu går vi den anden vej og spørger: Hvad kan I selv bidrage med? Det stiller krav til os politikere om at skabe gode betingelser for, at de udfolder dette engagement, siger Jørn Sørensen og tilføjer:

– Man skal ikke bilde sig selv ind, at man kan lave sådan noget, uden at der opstår konflikter. Det er i virkeligheden meget godt, for det er ud af konflikter, at de gode løsninger opstår. ■

Trafiksikkerhed er et af de emner, som påkalder sig stor lokal opmærksomhed i Holbæk Kommune. Flere lokale trafikgrupper er blevet nedsat, og mange forslag er i spil for at sikre børnenes skolevej. Blandt andet at anlægge flere cykelstier.

Foto: Henning Bagger / Scanpix

BORGERINDDRAGELSE I HOLBÆK

Indbyggertal i Holbæk Kommune:
69.528 (1.1. 2009)

I foråret 2006 blev der afviklet en række seminarer for borgere, politikere, embedsmænd og organisationer, hvor konceptet og perspektiverne for de nye lokalfora blev belyst og diskuteret.

Et lokalforum defineres som et samarbejdsforum, der er åbne for alle lokale interessenter. Alle deltager formelt set på lige fod i diskussioner og beslutninger. I hvert af de 18 lokalområder er der udpeget en fast kontaktperson, der som udgangspunkt er bosat i området, og som koordinerer og formidler kontakten til kommunen.

Holbæk Kommunes lokalportal:
<http://www.ballerup.dk/get/31739.html>

LOKALRÅDENE ER POLITIKERNES RODNET

HØJ DELTAGELSE OG STOR TILFREDSHED PRÆGER ARBEJDET I DE 26 LOKALRÅD I HEDENSTED KOMMUNE. BORGERNE FORVENTER RESULTATER, OG DET UDFORDRER POLITIKERNE OG FORVALTNINGERNE

Af Søren Peder Sørensen

Foruden borgermøder har Hedensted arrangeret en række forskellige aktiviteter for at inddrage borgerne. For eksempel studieture til andre landsbyer og byvandring. Her er det borgere, der under kommunens Landdistriktkonference i 2007 besøgte Aarstiderne på Barritskov Gods.

Foto: Hedensted Kommune / Susanne Ernst

Borgerne føler meget for deres lokalområde. De ser en ære i at spille med, og de er parate til at gøre en indsats, når muligheden byder sig.

Det er én af de vigtige erfaringer, Hedensted Kommune har gjort i forbindelse med opbygning af 26 lokalråd i en af landets store landkommuner.

En evaluering af samarbejdet med de 26 lokalråd viser, at kommunen er kommet godt fra start, når det gælder om at

inddrage borgerne. 72,8 procent af de adspurgte i lokalrådene er tilfredse med kommunens håndtering. Næsten halvdelen mener, at kommunen lever op til sin vision om, at borgerne skal være tæt på demokratiet, fritidslivet og den kommunale service.

– Sammenlægningen af de tre kommuner rummede en fare for, at beslutningerne blev rykket væk fra lokalområderne. Med lokalrådene har vi fået genoprettet mulighederne for lokal indflydelse. Jeg synes, at evalueringen af samarbejdet bekræfter dette, siger borgmester Jørn Juhl Nielsen (S). Hedensted Kommune ligger midt i et vækstområde med byer som Horsens, Vejle, Århus og Kolding. Den er et udpræget landområde med ikke færre end 50 små landsbyer. Disse forhold afspejler sig i kommunens vedtagne vision om at bygge på de særlige muligheder, som de enkelte lokalsamfund har.

Borgerne giver deres bud

Et af de første synlige resultater af samarbejdet har været arbejdet med at lave udviklingsplaner for de enkelte landsby-samfund. Planerne skal opfattes som et inspirationskatalog, hvor borgerne giver deres bud på, hvordan deres lokalområde skal udvikle sig de kommende år.

– Vi står midt i denne proces, fordi vi ikke kan gennemføre udviklingsplaner for alle lokalområderne på én gang. Vi har oplevet, at der lokalt har været et stort engagement i dette arbejde, med en høj deltagelse på diverse borgermøder. I et af lokalområderne mødte halvdelen af folk op, da udviklingsplanen skulle diskuteres. Det var vel at mærke en landsby med omkring 100 indbyggere, understreger udviklingskonsulent Kim Rosenkilde.

Foruden borgermøder har der været arrangeret en lang række forskellige aktiviteter med det formål at få inddraget borgerne, for eksempel studieture til andre landsbyer, byvandring, landsbyspil og workshops. Og ideerne har været mange og kredser om emner som et styrket netværk mellem nabolandsbyer, øget trafikikkerhed, anlæg af flere stier for cyklister og fodgængere.

Én af udfordringerne i den videre proces bliver at fastholde det store engagement, som er lagt for dagen. For udviklingsplaner er langsigtede, og resultaterne ses ikke her og nu. Derfor er der ifølge Kim Rosenkilde behov for nogle synlige succeser, som giver borgerne oplevelsen af, at de får noget ud af deres engagement, for eksempel foranstaltninger på trafikområdet.

– Lokalområderne skal vænne sig til at se kommunen som en partner, der ikke nødvendigvis kan bidrage med pengene. Men den kan hjælpe med at udvikle og prioritere opgaverne og bistå, når et lokalområde skal søge økonomiske midler hos fonde og andre, siger han.

Resultater er afgørende

I Hedensted Kommune er man bevidst om, at man står over for en ny samarbejdsform, som stiller store udfordringer til både forvaltningen og politikerne.

På plussiden tæller, at samarbejdet med lokalområderne er

politisk forankret i flere af de faste politiske udvalg, blandt andre Temaudvalget, som er et tværfagligt udvalg med tre byrådsmedlemmer. Desuden styrkes samarbejdet af, at kommunen har ansat en såkaldt landdistriktskonsulent, der koordinerer arbejdet.

Skønt et stort flertal i evalueringen tilkendegav, at de oplevede en positiv kommunikation mellem kommune og lokalråd, blev der også udtrykt kritik af, at lokalrådene ikke altid får svar tilbage, når de henvender sig skriftligt til kommunen: ”Man kan ikke have verdens bedste badestrand uden et toilet. Vi kan ikke engang få svar fra dem, intet. Det er simpelthen for dårligt”, hedder det for eksempel i evalueringen.

Desuden lyder opfordringen til politikerne, at de skal betragte lokalrådene som aktive med- og modspillere, der tages med på råd, når det gælder beslutninger, der vedrører lokalområderne.

Borgmester Jørn Juhl Nielsen erkender, at hele demokratiprojektet står og falder med, at borgere, der engagerer sig i deres lokalområde, ser resultater. Det stiller krav til politikerne om at være synlige og have fokus rettet på en decentral struktur.

– Når man politisk åbner sig til lokalområderne, så er folk parate. De vil gerne have indflydelse. Det er min erfaring, at den mere uorganiserede form, som lokalrådene er udtryk for, slår godt an og byder på en mere levende debat end den mere formaliserede med partimedlemskab osv., siger Jørn Juhl Nielsen.

Eller som en borger i evalueringen udtrykker det: ”Lokalrådene er et knippegodt initiativ af kommunen og en god mulighed for politikerne til at få et finere rodnede ude i befolkningen, end de ellers ville have.” ■

BORGERINDDRAGELSE I HEDENSTED

Indbyggertal i Hedensted Kommune: 45.954 (1.1. 2009)

Teknik- og Forsyningsudvalgene i de tre sammenlægningskommuner Hedensted, Juelsminde og Tørring-Uldum påbegyndte i 2005/2006 arbejdet med at organisere lokalråd.

De 26 lokalråd blev dannet på baggrund af 20 borgermøder. Hvert af de 26 lokalråd har en repræsentant siddende i et fælles landdistriktsråd, der er bindeled mellem lokalråd, kommunens administration og byrådet.

På baggrund af drøftelser på en kommunekonference i juni 2008 er det hensigten, at Temaudvalget skal arbejde videre med borgerinddragelsesaspektet i kommunen, med henblik på at få udarbejdet en demokratipolitik/-strategi.

Hedensted Kommunes landdistriktsudvikling:
<http://www.hedensted.dk/page28150.aspx> og
www.hedensted-landdistriktsudvikling.dk

LAND OG BY KNYTTES SAMMEN

ØNSKET OM AT INDDRAGE DE FRIVILLIGE ILDSJÆLE I LOKALOMRÅDER ER ET VIGTIGT ELEMENT I NÆSTVED KOMMUNES ARBEJDE MED LOKALDEMOKRATI

Af Søren Peder Sørensen

”Det at få indflydelse er ikke det samme som at få ret, men det er vigtigt at få en forklaring på, hvorfor tingene blev som de blev”.

Det var blot et af flere ønsker, som blev udtrykt på en konference, hvor borgerne en hel dag formulerede deres visioner for, hvordan man realiserer lokaldemokrati og borgerinddragelse i Næstved Kommune.

Konferencen, der blev holdt i januar 2007, blev en vigtig inspiration for kommunens videre arbejde med at fremme lokaldemokratiet.

Borgerhøringer ikke nok

Tidlig borgerinddragelse, synlighed og gennemsigtighed i den politiske beslutningsproces er de bærende principper i den vedtagne politik for lokaldemokrati, også kaldet VISTA.

– Dialogen mellem politikere, borgere og embedsmænd skal være direkte og forpligtende. I vores kontakt med borgerne skal vi hver gang spørge os selv: ”Har vi tænkt principperne ind i denne kontakt?” VISTA skal fungere som en slags tjekliste i den politiske og administrative sagsbehandling, siger udviklingsdirektør Poul Kold.

I gamle dage nøjedes man med at indkalde til borgerhøringer, ofte var tingene mere eller mindre lagt fast på forhånd. Udfordringen i dag består i at spørge borgeren tidligt i processen. Spørg først. Beslut dernæst.

Ønsket om at gå nye veje i forhold til lokaldemokrati og borgerinddragelse har været i fokus siden forberedelserne med sammenlægningen af Næstved, Fladså, Fuglebjerg, Holmegaard og Suså i én stor kommune.

I den proces er der sket en politisk forankring med nedsættelse af et tværgående politisk udvalg, der har forberedt kommunen organisatorisk på de nye lokaldemokratiske tiltag. Udvalget har helt aktuelt indgået et samarbejde med Viborg Kommunes demokratiudvalg for at lære af hinandens erfaringer.

Land og by

Et af de temaer, der ofte er fremme i diskussioner om lokaldemokrati, er ønsket om at knytte land og by sammen. Næstved

by kan som det store bycentrum for eksempel byde på store kulturelle arrangementer. Landdistrikterne kan byde på rekreative oplevelser, lokale kulturarrangementer og meget andet.

– Lokalområderne rummer mange ressourcer. I de mange foreninger sker der en masse. De har en stor viden om, hvad der skaber trivsel. Udfordringen for kommunen er, hvordan vi kan støtte op om dem reelt og indholdsmæssigt uden at institutionalisere dem. Og hvordan vi kan inddrage deres viden, når kommunen skal træffe beslutninger, der vedrører dem, siger Poul Kold.

Det har ført til oprettelse af en lokal aktionsgruppe (LAG), der vejleder i at udforme lokale ansøgninger og indstiller projekter, der kan få kommunal støtte. På kommunens webportal for lokaldemokrati er der skabt en fælles indgang til de godt og vel 50 borgerforeninger, landsbylaug, bylaug og beboerforeninger.

Hertil kommer oprettelsen af et elektronisk borgerpanel og nedsættelse af et ungdomsråd, hvor de unge kommer til orde via elektroniske platforme som YouTube, Facebook og sms.

– Til syvende og sidst handler det om tilliden mellem borger og politiker. Borgeren skal kunne se og følge processen og opleve, at man bliver hørt. Måske ikke hver gang, for sådan er demokratiet, at man ikke får sin vilje hver gang. Det skal hele tiden afvejes i forhold til andre hensyn. Men borgeren har krav på at vide hvorfor. Det handler om ejerskab til beslutningerne, siger Poul Kold.

En vision om nærhed

Borgmester Henning Jensen (S) siger, at Næstved Kommune lige fra dannelsen af den nye storkommune har vægtet lokaldemokratiet højt.

– Vores vision er: ”Næstved Kommune har dialog med og inddrager borgerne”. Vi mener, at nærhed, tilhørsforhold og ansvarlighed i lokalområderne har afgørende betydning for en fortsat udvikling af samspillet mellem byrådet og de lokale ildsjæle, og vi har nedsat Udvalget for borgerservice og lokaldemokrati til at varetage dette meget vigtige område, understreger borgmesteren. ■

BORGERINDDRAGELSE I NÆSTVED

Indbyggertal i Næstved Kommune:
80.954 (1.1. 2009)

I juni 2006 vedtog sammenlægningsudvalget en handlingsplan for arbejdet med borgerinddragelse og lokaldemokrati.

I januar 2007 blev et udvalg for Borgerservice og Lokaldemokrati nedsat, og der blev oprettet en tværgående udviklingsforvaltning.

I Oktober 2008 vedtog byrådet principper for borgerinddragelse (VISTA-principper).

Næstved Kommunes hjemmeside om lokaldemokrati:
<http://www.naestved.dk/ByraadPolitik/Lokaldemokrati.aspx>

Mens Næstved som det store bycentrum kan byde på store kulturelle arrangementer, kan landdistrikterne byde på rekreative oplevelser. Som for eksempel her ved Tylstrup Sø i den tidligere landkommune Fulgebjerg, der nu er en del af Næstved.

Foto: Niels Poul Dreyer / Scanpix

VISTA

De fem principper, kaldet VISTA, står for:

- Viden:** Før hver opgave skal det overvejes, hvordan borgeren bedst kan inddrages.
- I stand til:** At borgeren oplever, at der er reelle muligheder for deltagelse.
- Støtte:** Kommunen støtter borgeren til deltagelse.
- Tilknytning:** Borgerne inddrages, når de har et tilhørsforhold til et emne eller område.
- Anledning:** Vise borgerne, hvad deres deltagelse har givet anledning til.

TAG AFSÆT I BORGERNES EGNE RESSOURCER

VIL MAN SKABE AKTIVE OG LEVENDE LANDDISTRIKTER, SKAL MAN BYGGE VIDERE PÅ DE RESSOURCER OG SUCCESOPLEVELSER, SOM BORGERNE ALLEREDE HAR. SÅDAN LYDER OPSKRIFTEN BAG VEJLE KOMMUNES SUCCES MED AT UDDANNE LOKALE UDVIKLINGSAGENTER

I Vejle har man givet 30 lokale frontløbere redskaber til at gøre landdistrikterne mere selv bærende og levende. Det har ført til en lang liste af konkrete projekter. I én landsby er der for eksempel blevet lavet nye vandrestier. Her er det "gul sti", der afprøves af en gruppe børn.

Foto: Foto: Peer Høgsberg

Af Annemette Schultz Jørgensen

Vejle Kommune har uddannet 30 lokale udviklingsagenter, som fremover skal være med til at holde liv i den lokale udvikling. Metoden er enkel og effektiv: Hent energi i de positive fælles oplevelser og byg videre på det.

– Borgerne har en ressource, og vil man styrke nærdemokratiet, skal man bruge den ressource. Det her projekt udfordrer de gængse traditioner, for det ser på de muligheder, der er i lokalområderne og ikke på problemerne. Og det er én af forklaringerne på succesen bag projektet, siger borgmester i Vejle Kommune, Leif Skov (S).

Projektet hedder ABCD for Landsbyer og bygger videre på en amerikansk metode, hvor man ved at bruge borgernes egen ressourcer og positive erfaringer mobiliserer ny energi til at videreudvikle lokalområdet.

– Det er så nemt at få øje på alt det, der ikke fungerer i landsbyerne. Nedslidte skoler, købmændene der lukker og lavvande i kassen. Og det er svært at skabe et levende lokalt

engagement på baggrund af alt det, der ikke fungerer. Det er til gengæld meget lettere, hvis man starter med at udløse positiv energi ved at snakke om alt det, der fungerer, og det man kan sammen. Det er sådan set den banale hemmelighed bag projektet, siger Peter Septrup, som er projektleder ved Udviklingssekretariatet i Vejle Kommune.

Han er daglig leder af projektet, som har uddannet udviklingsagenter i tre landsbyer i kommunen.

Selvbærende og levende

– I Vejle Kommune er vi faktisk heldige, fordi vi har nogle ret levende landsbyer, hvor folk gerne vil bo, selv om de arbejder i de større byer. Men vores udfordring er til gengæld at sikre, at landsbyerne ikke udvikler sig til sovebyer uden netværk og lokalt engagement. ABCD-projektet har handlet om at uddanne lokale frontløbere og give dem nogle redskaber til at gøre landdistrikterne mere selv bærende og levende, siger Peter

►► Septrup og fortæller videre, at man i de tre lokalområder har grebet metoden an på samme måde og har været overrasket over, hvor virksomt projektet har været alle steder.

- Et bærende element er, at man anvender den anerkendende metode. Det har vi gjort ved i starten af forløbet at få de lokale borgere til at fortælle om deres fælles succeser og oplevelser. Der, hvor de har fået noget til at lykkes sammen i landsbyen. Det er en fantastisk øvelse, for når man får folk til at fortælle om succeserne, så fremkalder det en utrolig mængde positiv energi, og det er den energi, der fungerer som benzin for resten af forløbet, fortæller Peter Septrup.

Han ser tilgangen som et opgør med den traditionelle og klassiske kommunale problemorienterede metode, da denne kun fokuserer på problemerne frem for muligheder i lokalområdet.

Fra drømme til projekter

I hver landsby har man gennem lokal annoncering og via ambassadører i de lokale netværk inviteret alle interesserede borgere til uddannelsesforløbet. Uddannelsen har strakt sig over fem aftener fordelt på et halvt år. Den første sigter på at sætte succeserne på dagsordenen og få deltagerne til sammen at formulere drømme for deres lokalområde. På den næste uddannelsesseance er ressourcerne blevet kortlagt og drømmene konkret blevet omsat til projektplaner. De er så blevet præsenteret på den tredje seance, som man kalder fernisering, inden de konkrete projekter er blevet søsat. På fjerde seance har udviklingsagenterne haft mulighed for at få personlig sparring på deres projekter, og endelig har udviklingsagenterne på den sidste uddannelsesseance fået et

overblik over, hvad de har lært.

- Forløbet har vist, at man kan engagere borgerne, skabe nye netværk og ny opmærksomhed omkring lokalområdernes ressourcer ved hjælp af ABCD metoderne, hvor kernen altså har været at uddanne lokale udviklingsagenter, der kan drive de lokale processer, siger Peter Septrup.

Det samlede projekt er afsluttet med en evaluering. Den viser blandt andet, at af de 85 deltagere, der mødte op til den indledende seance i de tre landsbyer tilsammen, meldte 50 borgere sig umiddelbart til at deltage. 30 af dem gennemførte det samlede uddannelsesforløb, og i dag er 25 lokale udviklingsagenter forbundet i et nyt netværk, som fremover skal holde metoderne i live og videreføre projektets gode resultater. Også på projektsiden har forløbet givet tydelige resultater. I én landsby er der blevet lavet nye vandrestier, i en anden har man lavet en introfolder til nye indbyggere. Ét sted er der afholdt et musikarrangement, mens man et andet sted har fået etableret en it-cafe for unge og ældre. Og i en af landsbyerne er det desuden lykkedes at bringe sig selv på den politiske dagsorden ved at præsentere en helhedsplan for lokalområdet, som kommunen har taget til sig.

- Listen af konkrete projekter i forbindelse med forløbet er lang og er jo i sig selv et godt resultat. Men derudover er det målet, at de lokale udviklingsagenter fremover skal kunne bruge de metoder og de ideer, de nu har fået, til at få mobiliseret energien i landsbyerne, når de i fremtiden synes, at den lokale udvikling går i stå, slutter Peter Septrup. ■

BORGERINDDRAGELSE I VEJLE

Indbyggertal i Vejle Kommune:
105.884 (1.1. 2009)

ABCD står for "Asset Based Community Development". Metoden er udviklet af den amerikanske professor John McKnight.

ABCD for Landsbyer har været støttet af Velfærdsministeriets Landdistriktpulje med 450.000 kroner. Lokalområderne Givskud, Øster Starup Sogn og Vandel/Randbøldal har deltaget. Kommunen besluttede i september 2008 at afsætte 50.000 kroner om året til uddannelse af udviklingsagenter i kommunens øvrige landsbyer.

Randbøldal-Museet set fra "gul sti"

Foto: Foto: Peer Høgsberg

DIGITAL BORGER- INDDRAGELSE VIRKER I ODDER

VIL MAN BRUGE INTERNETTET TIL AT INVOLVERE BORGERNE I NÆRDEMOKRATIET, SKAL MAN SOM KOMMUNALPOLITIKER TURDE SÆTTE DE KONTROVERSIELLE EMNER PÅ DAGSORDENEN. DET FÅR FOLK TIL AT BLANDE SIG I DEN KOMMUNALE DEBAT – OGSÅ DEN DIGITALE, LYDER RÅDET FRA ODDER KOMMUNE, DER HAR TI ÅRS ERFARING MED KOMMUNALPOLITIK PÅ NETTET

Af Annemette Schultz Jørgensen

Et åbent debatforum, et elektronisk borgerpanel og web-transmitterede byrådsmøder udgør hjørnestenene i Odder Kommunes arbejde med at involvere borgerne i kommunalpolitikken på nettet. Her har man fra starten redet forrest på den kommunale digitale bølge, og da den offentlige sektor tog de første spæde skridt og oprettede offentlige hjemmesider i slutningen af 1990'erne, tog Odder Kommune straks skridtet videre og inviterede borgerne indenfor til åben debat på nettet.

– Vi har altid været ret ambitiøse på det her område og så faktisk fra starten nogle oplagte muligheder for at komme i tæt dialog med borgerne på nettet. De første år var debatten på vores åbne debatforum dog ret stille og foregik mest på borgernes eget initiativ. Men efterhånden blev vi mere modige i kommunen og begyndte at lægge op til mere kontroversielle debatter. Og det fik skred i deltagelsen, siger Roald Kramer, der er informationschef i Odder Kommune.

Han suppleres af kommunens webmaster Claus Buur Rasmussen, som fortæller, at det første dristige forsøg kom med linket ”Klag din sag”, hvor borgerne på kommunens hjemmeside, Oddernettet, fik fri adgang til at klage over ting i kommunen, som de synes burde forbedres. Forsøget viste hurtigt både kommunalpolitikere og forvaltningen, at den åbne debat

på internettet ikke, som man frygtede til at starte med, førte en klagestorm med sig, men tværtimod åbnede op for en direkte og hurtigt kontakt med borgerne. Den erkendelse gav lyst til at arbejde yderligere med borgerinddragelse gennem internettet, og det egentlige gennembrud kom, da man i forbindelse med sammenlægningen besluttede at invitere borgerne til åben debat på nettet med spørgsmålet: Hvem vil du gerne lægges sammen med?

Debat med konsekvenser

– Debatten blev bygget sådan op, at folk først klikkede sig ind på en stemmeseddel og bagefter blev ledt direkte ind i et debatforum. Og det kickstartede simpelthen en kæmpe og meget ophedet debat blandt både politikere og de omkring 500 borgere, der deltog, som hurtigt viste, hvor splittet befolkningen var omkring sammenlægningen. Og det fik konsekvenser for, hvordan resten af processen kom til at køre, siger Claus Buur Rasmussen.

Den vurdering er borgmester Niels-Ulrik Bugge (V) enig i. – Selvom debatten om sammenlægningen foregik i mange andre fora, så er der ingen tvivl om, at den på nettet var afgørende for, at byrådet fik øjnene op for, hvor delte vandene var i kommunen. Og det betød, at man endte med at lægge spørgs-

► DIGITAL BORGER- INDDRAGELSE VIRKER I ODDER

målet ud til vejledende folkeafstemning, siger borgmesteren. Siden har man lagt flere store debatter ud på nettet, herunder spørgsmålet om, hvorvidt 7.-klasserne i landsbyskolerne i kommunen skulle flyttes eller ej samt spørgsmålet om, hvorvidt Odder Sygehus skulle lukkes. Og hver gang har erfaringen været den samme.

– Vi har lært, at hvis man vil i dialog med borgerne på nettet, så skal man turde lægge de kontroversielle temaer ud, for det får folk til at melde sig ind i debatten. Det kræver mod fra politikerne, for man kan jo ikke styre den elektroniske debat, men det giver også en god og tæt dialog med borgerne, siger Claus Buur Rasmussen.

Foruden det åbne debatforum har man siden oprettet et elektronisk borgerpanel, hvor politikerne kan spørge borgerne om dette eller hint, når de har brug for at høre deres mening om et givent politisk emne. Til forskel fra det åbne debatforum er borgerpanelet lukket og har andre fordele.

– Folk har jo på forhånd selv meldt sig til borgerpanelet, og derfor ved man, at der her er tale om en gruppe borgere, som man kan regne med vil svare, når man spørger dem. Det kan man ikke med et åbent debatforum. Det gør det lettere at styre og arbejde med, siger informationschef Roald Kramer.

Når det passer borgerne

Som seneste skud på den elektroniske stamme besluttede Odder Kommune i 2007 at oprette Odder NetTV på kommunens hjemmeside. I dag tv-transmitteres alle byrådsmøder, og forud for møderne er dagsordener og dokumenter til mødet gjort tilgængelige for borgerne på nettet.

– Det første transmitterede byrådsmøde blev fulgt af 150 mennesker, hvilket jo var fantastisk. Siden har det stabiliseret sig på omkring 30 borgere, hvilket fortsat er langt flere end de fire-fem borgere, der mødte op til møderne før. Men med til succeshistorien hører også, at der er omkring 400-500 borgere, der klikker sig ind og ser møderne bagefter. Og det bekræfter

for os, at behovet er der, og at mediet gør det muligt for borgerne at følge debatterne, når de har tid, og det passer ind i deres liv. Og det er jo netop meningen med at transmittere møderne via hjemmesiden, siger Roald Kramer.

Han fortæller videre, at man på sigt håber på at kunne etablere en selvstændig tv-kanal i Odder med eget studie og nyhedsmagasin, som giver mulighed for at vise indslag fra livet i kommunen.

– Vi vil fortsætte med den positive udvikling, som internettet betyder for vores dialog med borgerne. Selvom det ikke er alle borgere, der benytter sig af internettet, så er der ingen tvivl om, at debatten på hjemmesiden bringer nogle nuancer og noget ny næring ind i de politiske diskussioner, og det er givtigt for os som kommunalpolitikere, siger borgmester Niels-Ulrik Bugge (V). ■

BORGERINDDRAGELSE I ODDER

Indbyggertal i Odder Kommune: 21.593 (1.1. 2009)

Foruden Debatforum, Borgerpanel og Odder NetTV, kan man på OdderNettet komme i kontakt med politikerne på links som: "Skriv til din politiker", "Forslag til Lokalplaner", "Giv os et praj", "Klag din sag" og "Afstemninger".

Følg med i debatten på Oddernettet på:
www.odderr.dk/debat

Som det seneste skud på den elektroniske stamme i Odder Kommune tv-transmitteres alle byrådsmøder. Hvert møde følges af cirka 30 borgere og 400-500 borgere ser senere møderne på nettet.

Foto: Mikael Rieck

FRIVILLIGHEDS- POLITIK HJÆLPER SÅRBARE BORGERE I ESBJERG

I ESBJERG KOMMUNE DANNER EN FRIVILLIGHEDSPOLITIK GRUNDLAG FOR ET GENSIDIGT FORPLIGTENDE SAMARBEJDE MELLEM KOMMUNEN OG DE FRIVILLIGE SOCIALE FORENINGER. FOR KOMMUNEN BETYDER POLITIKKEN, AT MAN I DAG HAR ÉN FÆLLES INDGANG TIL ALLE FORENINGERNE I KOMMUNEN, SOM OMVENDT HAR FÅET EN DIREKTE ADGANG TIL EN LØBENDE DIALOG MED KOMMUNALPOLITIKERNE

Af Annemette Schultz Jørgensen

– Et velfungerende frivilligt socialt arbejde er et utroligt værdifuldt supplement til den offentlige indsats over for de socialt sårbare. Og vi er jo som kommune afhængige af de frivillige sociale foreninger, ligesom de er afhængige af os. Derfor så vi alle en gensidig fordel i at kunne forpligte hinanden på det fremtidige samarbejde ved at udarbejde denne frivillighedspolitik, siger borgmester i Esbjerg Kommune, Johnny Søtrup (V).

Baggrunden for frivillighedspolitikken var kommunesammenlægningen mellem de tidligere kommuner Esbjerg, Bramming og Ribe i 2006, og med den et forsøg på at samle de tre kommuners forskellige traditioner for samarbejde med frivillige sociale foreninger.

– I de tre kommuner var der forskellige måder at gribe samarbejdet med de frivillige sociale foreninger an på. Så med sammenlægningen så vi et behov for at få forenet kræfterne i den ny storkommune. Frivillighedspolitikken handler derfor om, at vi nu alle sammen har givet hinanden håndslag på nogle fælles visioner og mål med det frivillige sociale arbejde, fortæller Henning Andersen, der er sekretariatschef i Social- og Arbejdsmarkedsforvaltningen i Esbjerg Kommune.

Initiativet til frivillighedspolitikken kom i starten af 2006 fra de frivillige sociale organisationer selv gennem Vindrosen – De Frivilliges Hus i Esbjerg. Det var især til glæde for foreningerne i de to mindre kommuner, Bramming og Ribe, hvor man

var bange for at miste kontakten til det politiske system i en ny storkommune.

Kommunalpolitikere tog imod idéen med kyshånd, og en fælles arbejdsgruppe blev nedsat. Der blev kort efter indkaldt til borgermøde for alle de næsten 100 foreninger i de tre kommuner. Her diskuterede man praksis for samarbejdet i de tre kommuner og fik afstemt forventningerne til, hvordan et fælles fremtidigt samarbejde skulle foregå. Endnu en arbejdsgruppe blev nedsat, som udarbejdede et konkret forslag til en frivillighedspolitik, der siden blev sendt i høring og politisk godkendt i december 2006.

– Foreningerne har deltaget lige så aktivt i formuleringen af frivillighedspolitikken, som vi har i kommunen. Det har været vigtigt for understregningen af, at vi står sammen i arbejdet om at støtte de socialt sårbare, og at det samarbejde nu altså også hviler på et fælles dokument, siger Marianne Mulvad Poulsen, som er projektmedarbejder i Social- og Arbejdsmarkedssekretariatet og kontaktperson i kommunen for samarbejdet med de frivillige sociale foreninger. Hendes synspunkt deles af Britt Schak Hansen, der er daglig leder af Vindrosen.

– De frivillige sociale foreninger har fra starten været meget engagerede i processen, og det har givet os et stærkt ejerskab til frivillighedspolitikken. Og det gør os helt klart mere bevidste om, hvad vi har fået lovning på af kommunen, siger hun.

BORGERINDDRAGELSE I ESBJERG

Indbyggertal i Esbjerg Kommune: 114.595 (1.1. 2009)

Esbjerg Kommunes første frivillighedspolitik er siden blevet revideret. Fremover er det planen, at dokumentet tages frem hvert andet år og revideres, når der er behov for det.

De frivillige sociale foreninger har fra starten været meget engagerede i processen med at udarbejde en frivillighedspolitik i Esbjerg Kommune. Initiativet til frivillighedspolitikken kom fra de frivillige selv gennem Vindrosen – De Frivilliges Hus i Esbjerg.

Foto: Christer Holte

Respekt for hinanden

Udover at skitsere baggrund og formål med frivillighedspolitikken, indeholder frivillighedspolitikken de fælles visioner for det frivillige sociale arbejde i Esbjerg Kommune, ligesom dokumentet skitserer en række fælles principper og værdier. Herunder at foreningerne og kommunen har respekt for hinandens arbejde og udviser gensidig forståelse, tolerance og hjælpsomhed.

– Vi skal som kommune løse vores opgaver over for de mere udsatte borgere, som det står nedfældet i lov om social service, men der findes en række opgaver, som ligger udover det, vi kan. For eksempel sådan noget som at etablere selvhjælpsgrupper og netværksgrupper, og der har vi virkelig brug for de frivillige. Frivillighedspolitikken tjener derfor først og fremmest det formål, at vi nu har givet hinanden håndslag på, at vi med hver vores styrker vil støtte og respektere hinanden i det arbejde. Derudover siger frivillighedspolitikken også mere specifikt, hvordan vi sammen vil løfte den indsats. Og det er jo også et vigtigt element, siger Henning Andersen.

Én fælles kanal

Konkret fortæller frivillighedspolitikken således, at Borger & Sundhedsudvalget én gang om året indkalder alle frivillige sociale foreninger til møde, hvor det fælles samarbejde og

indsatsen over for kommunens udsatte bliver diskuteret. Her har foreningerne mulighed for at se politikerne i øjnene, og her er der ikke andet på dagsordenen.

– Frivillighedspolitikken giver os mulighed for at holde kommunen fast på det, de lover os, og vi henviser meget til den, når vi er i dialog med kommunen. Derudover betyder det årlige møde rent konkret, at vi har en direkte dialog med kommunen, hvor vi drøfter ting og ikke mindst også giver input til den handleplan, som kommunen udarbejder på vores område, hvert andet år. Og det er en stor fordel, siger Britt Schak Hansen og bliver suppleret af formanden for Borger & Sundhedsudvalget, Finn Lambek (S):

– For både politikere og administration er det også en klar fordel, at vi ikke altid skal i dialog med de hen ved 100 forskellige foreninger for at være sikre på, at alle er blevet hørt. Vi har nu én fælles kanal at samarbejde med, siger han og fortæller videre, at et af de synlige resultater af det forenede samarbejde er, at man har ført ideen om et fælles frivillighedshus fra Esbjerg Kommune videre til de to andre byer.

Der er oprettet en satellit til Vindrosen i Ribe, ligesom man i det kommende år vil arbejde videre med at oprette en satellit i Bramming. ■

HÅNDBOG VISER VEJ FOR BORGERINDDRAGELSE I GRIBSKOV

I GRIBSKOV KOMMUNE HAR MAN UDVIKLET EN HÅNDBOG FOR KOMMUNENS MED-ARBEJDERE, DER SKAL SÆTTE NYE STANDARDER FOR INDDRAGELSE AF BORGERNE. HÅNDBOGEN VIDEREUDVIKLES LØBENDE PÅ NYE POLITIKOMRÅDER OG TILTAG, SENEST I FORBINDELSE MED KOMMUNENS SERVICE- OG KVALITETSPOLITIK

Mødet mellem borger og kommune tager mange former. For eksempel brugen af daginstitutioner. I forbindelse med tilblivelsen af Gribskøvs håndbog for borgerinddragelse inviterede man til en generel debat om den offentlige service, og om hvordan den kan blive bedre.

Foto: Erik Refner / Scanpix

Af Annetette Schultz Jørgensen

– Det gamle ideal om kummefryserpolitikeren i tæt daglig dialog med borgeren er efterhånden langt fra virkelighedens verden. Vi har derfor længe haft behov for at forny normerne for mødet mellem borgere og politikere i den nye kommunale virkelighed.

Sådan siger kommunaldirektør i Gribskov Kommune, Mogens Hegnsvad, om baggrunden for kommunens håndbog for borgerinddragelse.

Han forklarer, at man har benyttet sammenlægningsprocessen mellem Helsingør og Græsted-Gilleleje Kommune til at øge kvaliteten i politikernes kontakt med borgerne.

I forbindelse med sammenlægningen afholdt man en række åbne temamøder for alle borgere. Flere af dem handlede om inddragelse, og her opstod ideen om en håndbog i borgerinddragelse.

– På den gammeldags måde indkaldte man per automatik bare til høringer eller borgermøde, når man ville inddrage borgerne. Det ville vi forbedre, siger Mogens Hegnsvad og fortæller, at man derfor i den nye Gribskov Kommune besluttede at igangsætte et omfattende og tværgående arbejde med borgerinddragelse med deltagelse fra hele byrådet og alle fagudvalg.

Målet var at udvikle og afprøve metoder til borgerinddragelse og i samme forbindelse at få metoderne beskrevet og samlet et sted.

Konkret er resultatet blevet til en håndbog, der både klæder medarbejdere og politikere på til at arbejde mere struktureret med inddragelse. Håndbogen er blevet til i takt med, at de nye metoder er blevet afprøvet på kommunens nye politikere.

– Arbejdet med borgerinddragelse og med håndbogen har været gennemgribende og utrolig givtigt på mange måder. For os som kommunalpolitikere har det blandt andet skærpet bevidstheden om, at vi kan have forskellige roller i mødet med borgerne. Og jo mere velforberedte og strukturerede vi er i vores dialog med borgerne, jo mere får vi også igen, siger borgmester Jannich Petersen (V).

Et levende produkt

I dag fungerer håndbogen som et elektronisk dokument på kommunens hjemmeside, som alle og enhver kan slå op i. Håndbogen er inddelt i syv kapitler efter de spørgsmål, man som medarbejder bør stille sig selv forud for planlægningen af et inddragelsesforløb. For eksempel: Hvad skal man gøre sig af overvejelser, inden man inddrager borgerne, hvilke processer og metoder kan man anvende, og hvordan kan man ikke mindst evaluere et inddragelsesforløb?

– Selvom den endelige version af håndbogen blev godkendt i september 2008, opfatter vi den som et levende produkt, udviklet som et løsbladssystem. Vi tilføjer nye sider hver gang, vi har afprøvet eller udviklet nye inddragelsesmetoder på nye politikområder, fortæller Mogens Hegnsvad.

▶ HÅNDBOG VISER VEJ FOR BORGERINDDRAGELSE I GRIBSKOV

Det har man netop gjort i forbindelse med udformningen af kommunens nye service- og kvalitetspolitik, som er blevet til i en tæt dialog med borgerne med afsæt i nye inddragelsesmetoder.

Inger Marie Vynne er vicekommunaldirektør og har været tovholder på processen. Hun fortæller, at hvor man normalt inddrager borgerne for at høre deres holdning til et konkret politikområde, har det nye blandt andet været, at man har ønsket at få borgernes generelle holdning til mødet mellem borgerne og kommunen.

– For at være helt sikker på at det budskab kom igennem, og at dialogen med borgerne ikke kom til at handle om alt for konkrete ting, har vi været tydelige i vores kommunikation i processen. Vi har kommunikeret bredt gennem plakater, postkort og i den lokale ugepresse og hele tiden gjort opmærksom på, at vi inviterede til en generel debat om den offentlige service, og om hvordan den kan blive bedre. Ikke kun ved at invitere borgere til at fortælle om deres forventninger til mødet med kommunen, men også ved at invitere medarbejderne til at fortælle om deres forventninger til borgerne, siger Inger Marie Vynne.

Hun fortæller videre, at man ad samme kanaler meget bevidst har forsøgt at få fat i den menige borger og ikke kun repræsentanter fra foreninger og bestyrelser.

Lyttende politikere

Konkret har man i forbindelse med Service- og kvalitetspolitikken inviteret til en række dialogmøder, som har været organiseret anderledes end hidtil. Det nye har blandt andet været, at borgerne har været de primære aktører på møderne. De er blevet inddelt i grupper, som har skullet diskutere principper for god offentlig service, alt imens kommunalpolitikkerne har cirkuleret mellem grupperne og overvejende været i en lyttende position.

– Processen har været støttet af en konsulent, så der har været hånd i hanke med forløbet. Men derudover har det sådan set været borgerne, der har talt og politikkerne, der har lyttet. Og det har været en ny og utrolig givtig måde at samarbejde med borgerne på, siger Inger Marie Vynne.

Metoderne fra forløbet er siden blevet opsamlet og beskrevet og indgår nu som et nyt afsnit i håndbogen for borgerinddragelse. ■

BORGERINDDRAGELSE I GRIBSKOV

Indbyggertal i Gribskov Kommune:
40.627 (1.1. 2009)

Gribskovs håndbog for borgerinddragelse kan findes på:

www.gribskov.dk

under Politik og Lokaldemokrati.

De syv kapitler i bogen beskriver: Introduktion, hvordan man tænker i inddragelse og samspil, de generelle processer og metoder, tjeklister og oversigter, erfaringer med inddragelse, hvordan man evaluerer og nyttige links.

Indenrigs- og Socialministeriet
Holmens Kanal 22
1060 København K
Tlf 33 92 93 00
Fax 33 93 25 18
vfm@vfm.dk
www.ism.dk

KL
Weidekampsgade 10, Postboks 3370
2300 København S
Tlf. 3370 3370
Fax 3370 3371
kl@kl.dk
www.kl.dk